

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞU OLAN EBEVEYNLERİN UMUTSUZLUK DÜZEYLERİ VE PSİKOLOJİK DAYANIKLILIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

The Relationship Between The Hopelessness Level And Psychological Resistance Of Parents Who Have Children With Special Needs

Kemal Ersen DEMİREL

İstanbul Aydın Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Bölümü, İstanbul/Türkiye
ORCID: 0000-0002-7338-9884

Dr. Şahide Güliz KOLBURAN

İstanbul Aydın Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Bölümü, İstanbul/Türkiye
ORCID: 0000-0002-7403-6933

Cite As: Demirel, K.E. & Kolburan, Ş.G. (2021). "Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Umutsuzluk Düzeyleri Ve Psikolojik Dayanıklılıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 7(41): 180-187.

ÖZET

Bu araştırma özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik dayanıklılıkları ve umutsuzluk düzeyleri ile ilişkisini incelemektedir. İlişkisel tarama modeline göre desenlenen bu çalışmada çalışma grubunu özel gereksinimli çocuğa sahip 146 kadın 117 erkek olmak üzere toplam 263 ebeveyn oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin toplanması için 'Beck Umutsuzluk Ölçeği (BUÖ)', 'Yetişkinler için Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' ve çalışmaya katılan ebeveynlerin sosyo-demografik bilgilerini belirlemek için araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre; katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeyleri özel gereksinimli çocuk sayısına, ailelerin eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılaşmaktadır. ailelerin umutsuzluk düzeyleri ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Özel Eğitim, Psikolojik Dayanıklılık, Umutsuzluk

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the relationship between the psychological resilience and hopelessness levels of parents having children with special needs. In this study designed according to the relational survey model, the study group consists of 263 parents with children with special needs (146 mothers and 117 fathers). The "Beck Hopelessness Scale (BHS)", "Adult Psychological Resilience Scale" were used to collect the research data, and the personal information form prepared by the researcher to determine the socio-demographic information of the parents participating in the study. to the results of this study, the psychological resilience levels of the participants differed significantly according to the number of children with special needs and the education levels of the families. It was found that there is a significant negative correlation between families' hopelessness levels and psychological resilience levels.

Keywords: Special Education, Parents, Resilience, Hopelessness

1. GİRİŞ

Psikolojik dayanıklılık; kişinin depresyon, yoğun stres ve hastalık benzeri olumsuz yaşantılarla baş etme, uyum gösterme, kendini toplama ve iyileşme becerisi ile kişinin olumsuz yaşantılardan önceki durumuna dönebilme becerileri şeklinde tanımlanmıştır (Ramirez, 2007). Psikolojik dayanıklılık düzeyi düşük kişiler ise hayatlarını idame etmekte zorlanır, yaşadıkları olumsuz yaşantıları kabullenemez ve direnç gösterirler (Klag ve Bradley, 2004). Ailelerin psikolojik dayanıklılığı, sıkıntılı, zorlu yaşantılar meydana geldiğinde ailelerin gösterdiği baş etme ve adaptasyon becerileri, iyileşme, gelişim, toparlanma süreçleri, kriz ve sıkıntılı durumlara karşı etkili bir mücadele ile sıkıntı durumlardan eskisinden güçlü ve becerikli çıkmalarıdır (Walsh, 2006).

Tipik gelişim gösteren çocuğa sahip aileler için basit, alışılmış ve zor olmayan günlük rutinler, özel gereksinimli çocuğa sahip aileler için genellikle gerçekleştirilmesi zor bir durum olmaktadır (Stoneman ve Gavidia-Payne, 2006). Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin normal ailelerden daha çok stres yükü olduğu bilinmektedir (Fiedler, Simpson ve Clark, 2007). Bu ailelerde stres düzeyini; çoğunlukla çocuğun günlük bakımının zor olması, zaman alması ve tipik bir çocuğa göre çok daha fazla sorumluluklar yüklemesi arttırmaktadır (Kauffman, Hallahan ve Pullen, 2014). Özel eğitim gereksinimi olan çocuğun özelliklerini; yetersizliğin türü, yetersizliğin ağırlık düzeyi benzeri etkenler etkilerken; ebeveyn özelliklerini sağlık durumları, içinde buldukları durumla başa çıkma stilleri, sosyo-ekonomik durum, çocuklarına karşı

tutumları, aile yapısı, yaşanan çevre ve kültürel miras benzeri etkenler etkilemektedir (Hallahan ve Kauffman, 1997).

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin aile içindeki streslerini; çocuğun tedavi ve eğitim ihtiyacının aile ekonomisini zorlaması, çok fazla doktor ve uzmanlar ile iletişim halinde olmak, sosyal çevre ve akrabalarla etkileşimin azalması, annenin tüm zamanını çocuğa harcaması ile eşlerin beraber vakit geçirememesi ve babanın sinirini aileye yansıtması etkilemektedir. Ebeveynlerin maruz kaldıkları bu durumlar sonucunda oluşan stres aralarındaki ve çocuklarıyla olan iletişim ile ilişkiye olumsuz bir biçimde yansımaktadır. Aile yapısı, baş etme becerileri, sosyo-ekonomik durum, çocuktaki yetersizliğin ağırlık düzeyi, kültürel miras benzeri etkenlerin de ailenin stres ve etkileşiminde etkili bir rolü vardır. (Hardman, Drew ve Egan, 1996). Özel gereksinimli çocuğun yetersizlik türü ve seviyesi ile gelişim aşamaları ebeveynlerin çocuğun yetersizliğine nasıl tepkiler göstereceklerini etkileyen ölçütlerdir (Kaner, 2010).

Yapılan çalışmalar özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik dayanıklılık düzeyinin tipik gelişen çocuğa sahip ailelere göre daha düşük olduğunu göstermektedir (Avşaroğlu ve Gilik, 2017; Emerson, 2003; Demiray, 2019).

Ailelerin psikolojik dayanıklılıkları ve umutsuzluk düzeyleri arasında bir ilişki olduğu söylenebilir. Kişilerin umut inancı, hayatın her alanındaki hedefleri doğrultusunda başarıma arzularının gerçekleşebilmesi adına en önemli şart olduğu söylenebilir (Oettingen ve Gollwitzer, 2002). Yaşama umutla bakan kişiler, önlerine çıkan sorunların bir şekilde üstesinden gelebileceğine güvenmekte ve bu doğrultuda çabalamakta, sonucunda ise bu sorunlarla daha iyi bir biçimde üstesinden gelebilmektedir (Ceylan, 2004). Umutsuzluğa kapılmış kişiler, hayata dair beklentileri ile gereksinimlerinin gerçekleşmeyeceğini, hayatın ileri zamanlarında farklı güçlüklerin karşısına çıkacağını ve bunlarla birlikte çaresizlik, stres, karamsarlık hislerini umutsuzluk fikri nedeniyle edinmektedirler (Akandere, 2000). Özel eğitime gereksinimi olan bir çocuğun dünyaya gelişi, aile yaşamını kargaşa ve güçlü süreçlere sürükler. Özel eğitim gereksinimi olan bir çocuğun dünyaya gelişi ailelerin yoğun strese maruz kalmasına ve bu ailede klinik depresyon, günlük rutinlerin aksaması, sosyal destek ve iletişim eksikliği gibi problemlere sebep olur (Benson, Gross ve Kellum, 1999).

Yapılan çalışmalar özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin umutsuzluk düzeyinin tipik gelişen çocuğa sahip ailelere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir (Avşaroğlu ve Gilik, 2017; Emerson, 2003; Demiray, 2019).

Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin psikolojik dayanıklılıkları ve umutsuzluk düzeylerinin özel gereksinimli bireyin ve ailelerinin yaşam kalitelerini etkilediği söylenebilir. Bu noktadan hareketle bu araştırma özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik dayanıklılıkları ve umutsuzluk düzeyleri ile ilişkisini incelemektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma ilişki tarama modeli özellikleri taşımaktadır. İlişkisel araştırma iki yada daha fazla değişken arasındaki ilişkileri saptamak üzere yapılır. İlişkisel modelde değişkenler arasındaki farklılıkların düzeyinin yanı sıra, farklılıkların nedenini bulmak amaçlanır (Karasar, 2011).

2.1 Örneklem Grubu

Bu araştırmanın örneklem grubunu İstanbul ilinde ikamet eden özel gereksinimli çocuğa sahip 146 kadın, 117 erkekte oluşan toplam 263 ebeveyn oluşturmaktadır. Örneklem grubu özel eğitim okul ve kurumlarında öğrenci olan çocukların ebeveynlerinden seçilmiş ve örneklem grubuna aynı özel eğitim okul ve kurumları aracılığı ile ulaşılmıştır. Araştırmaya katkı sağlayan ebeveynlerin yaş gruplarına dağılımları, 25-34 yaş arası 64, 36-45 yaş arası 109, 46 yaş ve üzeri 90 kişi biçimindedir.

2.3 Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada verilerin toplanması için 'Beck Umutsuzluk Ölçeği (BUÖ)', 'Yetişkinler için Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' ve çalışmaya katılan ebeveynlerin sosyo-demografik bilgilerini belirlemek için araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

2.3.1 kişisel bilgi formu

Kişisel bilgi formu araştırmacılar tarafından hazırlanmış ve ebeveynlerin demografik bilgilerini belirlemek amacı ile kullanılmıştır.

2.3.2. yetişkinler için psikolojik dayanıklılık ölçeği

Ölçek friborg ve ark.(2003) tarafından geliştirilmiş, Türkçe güvenilirlik ve geçerlilik çalışması Basım ve Çetin (2011) eliyle yapılmıştır. Ölçek 33 madde, 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Beşli likert tipi ölçektir. Ölçeğin toplam Cronbach Alfa katsayısı hem öğrenci hem de çalışan örneklemi için 0.86 olarak hesaplanmıştır.

2.3.4 Beck Umutsuzluk Ölçeği

Beck umutsuzluk ölçeği 20 madde şeklinde bireylerdeki umutsuzluğu ölçmek için Beck ve arkadaşları (1974) tarafından geliştirilmiştir. Seber, Dilbaz, Kaptanoğlu, Tekin (1993) Beck Umutsuzluk Ölçeği'ni Türkçe'ye uyarlamıştır. Bu araştırmada ölçeğin Cronbach alfa değeri .75 olarak hesaplanmıştır.

2.4. Verilerin Toplanması

Veri toplama sürecinden önce gerekli etik kurulu izni ve ölçek izinleri alınmış, ardından İstanbul il milli eğitim müdürlüğünden gerekli izinler alınarak okul müdürlüklerine ulaşılmıştır. İzinler alındıktan sonra çalışmanın yapılacağı kurumlarda öğretmen ve yöneticilere araştırma hakkında bilgi verilmiş ve katılımcılara kullanılan ölçekler ve araştırmanın neden yapıldığına ilişkin açıklayıcı bir metin ulaştırılmıştır. Uygulama anında katılımcıların herhangi bir etki altında kalmadan samimiyetle doldurmalarına özen gösterilmiştir

2.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizi aşamasında IBM Statistics 22 programından yararlanılmıştır. Yapılan Shapiro-Wilk testi sonuçlarında verilerin normal dağılımdan anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmüştür. Bu sebepten verilerin analizinde non-parametrik yöntemlerden yararlanılmıştır. Değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler hesaplanmış, değişkenler arası ilişkilerde Sparman Korelasyon Analizi, gruplar arası karşılaştırmalarda Mann Whitney-U ve Kruskal Wallis testlerinden yararlanılmıştır.

3.BULGULAR

Araştırma, %55.5'i kadın (n=146), %44.5 (n=117)'i erkek toplam 263 ebeveynin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara ait demografik bilgiler Tablo 1'de, değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler ise Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 1 Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

N=263		n	%
Cinsiyet	Kadın	146	55.5
	Erkek	117	44.5
Eğitim Düzeyi	Okur yazar değil	13	4.9
	İlkokul	84	31.9
	Ortaokul	48	18.3
	Lise	67	25.5
	Lisans	47	17.9
	Lisansüstü	4	1.5
	Yaş	25-35 yaş	64
	36-45 yaş	109	41.4
	>46	90	34.2
Çocuk Sayısı	1	32	12.2
	2	126	47.9
	3	77	29.3
	4	12	4.6
	5	14	5.3
	6	2	0.8
Başka engelli çocuk	Var	20	7.6
	Yok	243	92.4
Toplam		263	100

Tablo 2 Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

N=263	Min.	Maks.	Ort.	SD
Psikolojik Dayanıklılık (YPDÖ)	64	163	126.6	19.9
Umutsuzluk (BECK-U)	0	20	5.1	3.9

Tablo 3 Katılımcıların Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

YPDÖ	Gruplar	n	Md.	S.O	U	Z	p
Cinsiyet	Kadın	146	128.5	130.86	8.707	.271	.787
	Erkek	117	127	133.42			

Araştırmada, katılımcıların cinsiyet değişkenine göre psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında anlamlı farklılık olup olmaması durumunu test etmek için Mann Whitney U testi yapılmıştır (bkz. Tablo 3). Testin sonuçlarına göre erkekler (Md=127) ve kadınların (Md=128.5) psikolojik dayanıklılık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir (U=8.707, p>.05).

Tablo 4 Katılımcıların Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Yaşa Göre Karşılaştırıldığı Kruskal Wallis Testi Sonuçları

YPDÖ	Gruplar	n	S.O	x ²	df	p
Yaş	25-35	64	138.4	3.952	2	.139
	36-45	109	138.9			
	>46	90	119.1			

Araştırmada katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeylerinin yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için, Kruskal Wallis testi uygulanmıştır (bkz. Tablo 4). Test sonuçlarına göre, psikolojik dayanıklılığın katılımcıların yaşlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır (x²=3.952, p>.05).

Tablo 5 Katılımcıların Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Öğrenim Düzeylerine Göre Karşılaştırıldığı Kruskal Wallis Testi Sonuçları

YPDÖ	Gruplar	n	S.O	x ²	df	p
Öğrenim Düzeyi	İlkokul ve altı	97	117.6	13.347	3	.004*
	Ortaokul	48	120.7			
	Lise	67	137.5			
	Lisans ve lisansüstü	51	162.9			

Araştırmada katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeylerinin öğrenim durumu değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini test etmek için Kruskal Wallis testi uygulanmıştır (bkz. Tablo 5). Katılımcıların öğrenim düzeylerine göre yapılan sınıflandırmada, okur yazar olmayan ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip katılımcıların sayısının analiz için uygun olmadığı gözlemlenmiş, bu nedenle ilkököl ve altı ile lisans ve lisansüstü kategorileri birleştirilmiştir. Test sonuçlarına göre, katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeylerinin öğrenim durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır (x²=13.347, p<.05). Farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu görmek için yapılan ikili analizlerde ise, ilkököl ve altı öğrenim düzeyine sahip olan katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeylerinin (Md=123), lisans ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip olanlardan (Md=134) anlamlı düzeyde düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır (p=.003). Ayrıca ortaokul (Md=125) ile lisans ve lisansüstü eğitime sahip olan katılımcılar (Md=134) arasında da, lisans ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip olanlar lehine bir anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır (p=.034).

Tablo 6 Katılımcıların Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Engelli Çocuk Sayısına Göre Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

YPDÖ	Gruplar	n	Md.	S.O	U	Z	p
Engelli Çocuk Sayısı	1	243	129	136.14	3.437	3.080	.002*
	>1	20	110.5	81.65			

Araştırmada katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeylerinin ailedeki engelli çocuk sayısı değişkenine göre karşılaştırılması için Mann Whitney U testi uygulanmıştır (bkz. Tablo 6). Test sonuçlarına bakıldığında, katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeylerinin sahip oldukları engelli çocuk sayısı değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür (U=3.437, p<.05). Birden fazla engelli çocuğa sahip katılımcıların (Md=110.5) psikolojik dayanıklılık puanlarının, bir tane engelli çocuğa sahip olan katılımcılardan (Md=129) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır (p<.05).

Tablo 7 Değişkenler Arası İlişkileri Gösteren Spearman Korelasyon Analizi Sonuçları

	Umutsuzluk	Psikolojik Day.
Umutsuzluk	-	-
Psikolojik Day.	-.473**	-

Araştırmada katılımcıların umutsuzluk düzeyi ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını test etmek için uygulanan Spearman Korelasyon Analizi bulgularına göre (bkz. Tablo 7), umutsuzluk düzeyi ve psikolojik dayanıklılık düzeyi arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($r=-.473$, $p<.01$). Katılımcıların umutsuzluk düzeyi arttıkça psikolojik dayanıklılık düzeyi azalmakta olduğu görülmektedir.

4. TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada katılımcıların cinsiyete göre psikolojik dayanıklılık düzeyleri ele alındığında, erkekler ve kadınların psikolojik dayanıklılık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Buna göre cinsiyet değişkeninin ebeveynlerin psikolojik dayanıklılıklarını etkilemediği düşünülebilir. Benzer şekilde alan yazındaki araştırmalara bakıldığında cinsiyet değişkeninin ebeveynlerin psikolojik dayanıklılıklarını etkilemediğine ilişkin araştırma sonuçları olduğu görülmektedir (Akbaş, 2015; Can-Aslan, 2015; Kurşun, 2018; Gupta ve Kaur, 2010). Diğer yandan bu sonuçlarla çelişen araştırma sonuçları mevcuttur (Fırat, 2016; Sabih & Sajid, 2008). Cinsiyetin ebeveynlerin psikolojik dayanıklılıkları üzerinde etkili olmamasının katılımcıların farklı sosyo-ekonomik ve kültürel gruplardan geliyor olmaları, farklı engel türüne sahip çocuklarının olması, farklı yaş gruplarından oluşması gibi demografik farklılıklardan kaynaklandığı söylenebilir (Fırat, 2016; Çengelci, 2009; Avşaroğlu ve Gilik 2017; Bailey, 2007; Çoşkun ve Akbaş, 2009).

Araştırmada katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeyleri yaşa göre incelendiğinde, psikolojik dayanıklılık ve yaş değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Buna göre yaş değişkeninin ebeveynlerin psikolojik dayanıklılıkları üzerinde etkisi olmadığı düşünülebilir. Benzer şekilde alan yazındaki araştırmalar incelendiğinde yaş değişkeninin ebeveynlerin psikolojik dayanıklılıklarını etkilemediğine ilişkin araştırma sonuçları olduğu görülmektedir (Akbaş, 2015; Abacı, 2018). Bu sonucun ortaya çıkmasında özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları stres düzeyi, çocuğun engel türü ve derecesi, ailenin gelir düzeyi, sosyal desteklere ne kadar ulaşabildikleri benzeri koşulların belirleyici olduğu düşünülebilir.

Araştırmada, katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeyleri öğrenim durumuna göre incelendiğinde psikolojik dayanıklılık ve öğrenim durumu değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık görülmektedir. Buna göre öğrenim düzeyinin ebeveynlerin psikolojik dayanıklılıklarını etkilediği düşünülebilir. Herhangi bir eğitimi olmayan, ilkökul ve ortaokul eğitimi olan ebeveynlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri lisans ve lisansüstü eğitimi olan ebeveynlerinkinden anlamlı düzeyde düşüktür. Benzer şekilde alan yazındaki araştırmalar incelendiğinde öğrenim durumu değişkeninin ebeveynlerin psikolojik dayanıklılıklarını etkilediğine ilişkin araştırma sonuçlarına ulaşılmıştır (Beşikci 2000; Bildirici 2014; Abacı 2018). Öğrenim durumunun bilgiye erişim ve sorunların çözümü, destek hizmetlere erişim, ekonomik koşullardaki iyileşme gibi etkileri beraberinde getireceği, bunda ailelerin psikolojik dayanıklılığını arttıracacağı düşünülebilir. Diğer yandan (Akbaş, 2015; Açar, 2018; Ektaş, 2017) kimi çalışmalar bu araştırmanın sonuçlarıyla farklılaşmaktadır.

Araştırmada, katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeyleri özel gereksinimli çocuk sayısına göre incelendiğinde psikolojik dayanıklılık ve özel gereksinimli çocuk sayısı değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık görülmektedir. Bu durumda özel gereksinimli çocuk sayısının ebeveynlerin psikolojik dayanıklılıklarını etkilediği düşünülebilir. Özel gereksinimli çocuk sayısı arttıkça psikolojik dayanıklılıkları azalmaktadır. Alan yazındaki araştırmalar incelendiğinde özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin, özel gereksinimli çocuğu olmayanlara göre psikolojik dayanıklılıklarının düşük olduğunu gösteren araştırma sonuçları mevcuttur (Doğru ve Arslan, 2008; İçmeli, Ataoğlu ve Fatih Canan, 2008; Magaña, Seltzer, Krauss ve Taylor, 2004). Birden fazla engelli çocuğa sahip olmanın ise getirdiği ek ekonomik güçlükler iletişim problemleri, problem davranışlar, sürekli bakım ihtiyacı ve benzeri yüklerin (Karadağ, 2009; Karakuş ve Kıroğlu, 2019; Özen, Çolak ve Acar, 2002) ailelerin psikolojik dayanıklılık düzeylerini düşürdüğü söylenebilir.

Araştırmada katılımcıların umutsuzluk düzeyi ve psikolojik dayanıklılık düzeyi arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Buna umutsuzluk düzeyi arttıkça, psikolojik dayanıklılık düzeyi azalmaktadır. Benzer şekilde alan yazındaki araştırmalar incelendiğinde umutsuzluk düzeyinin ebeveynlerin

psikolojik dayanıklılıklarını etkilediğine ilişkin araştırma sonuçlarına ulaşılmıştır (Cengiz, 2018; Gökçe ve Dilmaç, 2020; Nalbant ve Voltan-Acar, 2017).

Bu araştırmanın kapsamı İstanbul ilindeki 263 katılımcı ile sınırlandırılmıştır. Araştırmanın katılımcıları özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerle sınırlıdır. Araştırma bulgularına dayalı olarak herhangi bir uygulama etkinliği gerçekleştirilmemiş olması bu araştırmanın sınırlılığı olarak söylenebilir. Gelecekte yapılan araştırmalarda araştırmacılara, ekonomik değişkenlerin geleceğe yönelik beklenti ve umutsuzluk düzeyini etkileyebileceği düşünüldüğünde sosyo-ekonomik değişkenlerin etkisinin incelenmesi önerilebilir. Özel gereksinimli bireyler engel türü, derecesi ve ihtiyaçlar bakımından farklılıklar göstermektedir bu farklılıkların ebeveynlerin umutsuzluk düzeyi ve psikolojik dayanıklılık durumları üzerine etkisi olabileceği söylenebilir. Bu sebepten araştırmacılara sosyo-kültürel değişkenleri incelemeleri söylenebilir.

KAYNAKÇA

Abacı, K. (2018). Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanılı çocukların annelerinin anksiyete, depresyon ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin belirlenmesi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Açar, F. (2018). Otistik Çocuk Sahibi Annelerde Psikolojik Dayanıklılık ve Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akandere, M. (2000). Beck Umutsuzluk Ölçeğinin (BUÖ) BESYO Yetenek Sınavına Katılan Öğrencilere Uygulanması Üzerine Bir Araştırma. Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, Cilt:2 Sayı:1,Konya , 1-5.

Akbaş, S. (2015). Özel eğitim gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin empati eğilimleri ile psikolojik dayanıklılıkları arasındaki ilişkinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. İstanbul: Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı.

Avşaroğlu, S., & Gilik, A. (2017). Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Anne-Babaların Kaygı Durumlarına Göre Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi. İlköğretim online, 16(3) , 1022-1035.

Bailey, D. B. (2007). Introduction: Family adaptation to intellectual and developmental disabilities. Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews, 13(4) , 291–292.

Benson, B. A., Gross, A. M., & Kellum, G. (1999). The Siblings Of Children Craniofacial Anomalies. Children's Health Care, University of Missisipi, V: 28, N: 1 , 51-68.

Beşikci, H. (2000). Otistik olan ve olmayan normal çocuklara sahip anne-babaların kaygı düzeyleri ve aile yapıları, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bildirici, F. (2014). Özel Eğitime Gereksinimi Olan Çocuğa Sahip Ailelerde Aile Yüğü İle Psikolojik Dayanıklılık Arasındaki İlişki. İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı.

Can-Aslan, Ç. (2015). Zihinsel engelli çocuğu olan anne ve babaların psikolojik belirtileri, sosyal destek algıları ve stresle başa çıkma tarzlarının karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cengiz, A. (2018). Üniversite mezunu işsiz bireylerde benlik saygısı, psikolojik dayanıklılık, umutsuzluk ve intihar bilişleri arasındaki ilişkiler, Yüksek Lisans Tezi. Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ceylan, R. (2004). Entegre Eğitime Katılan ve Katılmayan Engelli Çocukların Annelerinin Depresyon ve Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Çengelci, B. (2009). Otizm ve Down Sendrom'lu Çocuğa Sahip Annelerin Kaygı Umutsuzluk ve Tükenmişlik Duyularının Karşılaştırılması. Ege Journal of Education, 10(2) , 1-23.

Çoşkun, Y., & Akkaş, G. (2009). Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyleri İle Sosyal Destek Algıları Arasındaki İlişki. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD) Cilt 10, Sayı 1 , 213-227.

- Demiray, G. (2019). Özel gereksinimli çocuğu olan ailelerde yaşam kalitesi, umutsuzluk ve yılmazlık arasındaki ilişkilerin incelenmesi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Doğru, S. Y., & Arslan, E. (2008). Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi İle Durumluk Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 543-553.
- Ektaş, E. E. (2017). Otizm tanısı almış çocukların annelerinin psikolojik dayanıklılık, öz duyarlılık ve psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkinin incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Emerson, E. (2003). Mothers of children and adolescents with intellectual disability: Social and economic situation, mental health status, and the self-assessed social and psychological impact of the child's difficulties. *Journal of Intellectual Disability Research*, 47(4-5) , 385-399.
- Fiedler, C. R., Simpson, R. L., & Clark, D. (2007). Parents and families of children with disabilities: Effective school-based support services. Upper Saddle River, NJ: Merrill/Pearson.
- Fırat, S. (2016). Otistik çocukların anne-babalarının depresyon ve kaygı düzeyleri. *Cukurova Medikal Journal*, 41(3) , 539-547.
- Gökçe, N. Ö., & Dilmaç, B. (2020). Ergenlerin Umutsuzluk ve Psikolojik Sağlıklarının Sahip Oldukları Değerler Açısından İncelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2) , 752-763.
- Gupta, R. K., & Kaur, H. (2010). Stress among parents of children with intellectual disability. *Asia Pacific Disability Rehabilitation Journal*, Vol: 21, No: 2 , 118-126.
- Hallahan, D. P., & Kauffman, J. M. (1997). *Exceptional Children: Introduction to Special Education*. Boston: Allyn & Bacon.
- Hardman, M. L., Drew, C. J., & Egan, M. W. (1996). *Exceptionality and The Family Human Exceptionality*. Boston: Allyn & Bacon.
- Hawley, D. R., & DeHaan, L. (1996). Toward a definition of family resilience: Integrating life-span and family perspectives. *Family Process* , 283-298.
- İçmeli, C., Ataoğlu, A., & Fatih Canan, A. Ö. (2008). Zihinsel Özürlü Çocukları Olan Ebeveynler ile Sağlıklı Çocuklara Sahip Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarının Karşılaştırılması. *Düzce Tıp Fakültesi Dergisi*, 3 , 21-28 .
- Kaner, S. (2010). Aile katılımı ve işbirliği. B. Sucuoğlu içinde, *Zihin engelliler ve eğitimleri* (s. 352-399). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Karadağ, G. (2009). Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Yaşadıkları Güçlükler ile Aileden Algıladıkları Sosyal Destek ve Umutsuzluk Düzeyleri . *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(4) , 315-322.
- Karakuş, Ö., & Kiroğlu, M. (2019). Engelli Bir Çocuğa Sahip Olmanın Getirdiği Yaşam Deneyimleri: Anneler Üzerinden Nitel Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 41 , 96-112.
- Kauffman, J. M., Hallahan, D. P., & Pullen, P. C. (2014). *Exceptional Learners An Introduction to Special Education*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Klag, S., & Bradley, G. (2004). The role of hardiness in stress and illness: An exploration of the effect of negative affectivity and gender. *British Journal of Health Psychology* , 137-161.
- Kurşun, Z. (2018). Yaygın gelişimsel bozukluğu olan ve normal gelişim gösteren çocukların anne babalarının stres düzeyleri ve stresle başa çıkma yollarının karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Magaña, S., Seltzer, M. M., Krauss, M. W., & Taylor, S. J. (2004). Cultural Context of Caregiving: Differences in Depression Between Puerto Rican and Non-Latina White Mothers of Adults With Mental Retardation. *Mental Retardation*, Volume 42, Number 1 , 1-11.
- Nalbant, A., & Voltan-Acar, N. (2017). İyimserlik ve psikolojik dayanıklılığın geliştirilmesi programının risk altında bulunan çocukların umutsuzluk düzeylerine etkisi . *Çşğdşş Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt;3, Sayı;1 , 31-38.

- Oettingen, G., & Gollwitzer, P. M. (2002). Turning hope thoughts into goal-directed behavior. *Psychological Inquiry*, 13(4) , 304-307.
- Özen, A., Çolak, A., & Acar, Ç. (2002). Zihin Özürlü Çocuğa Sahip Annelerin Günlük Yaşamda Karşılaştıkları Problem Davranışlarla İlgili Görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*, 3(2) , 1-13.
- Ramirez, E. R. (2007). Resilience: A Concept Analysis. *Nursing Forum* , 73-82.
- Sabih, F., & Sajid, W. (2008). There is significant stress among parents having children with autism. *Rawal Medical Journal*, 33(2) , 1-5.
- Seber, G., Dilbaz, N., Kaptanoğlu, C., & Tekin, D. (1993). Umutsuzluk Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirliği. *Kriz Dergisi*, 1(3) , 139-142.
- Stoneman, Z., & Gavidia-Payne, S. (2006). Marital adjustment in families of young children with disabilities: Associations with daily hassles and problem-focused coping. *American Journal on Mental Retardation*, 111 , 1-14.
- Walsh, F. (2006). *Strengthening Family Resilience* (2nd ed.). New York: Taylor & Francis Group.